

LUBOR NIEDERLE

Projevy o tryzně
dne 14. června 1946

V PRAZE 1947

NÁKLADEM UNIVERSITY KARLOVY A SLOVANSKÉHO ÚSTAVU
V PRAZE

Koupi od .....
Darem od *di Sam Horn*
v ..... za Kčs .....
Inv čís: *35.378*
Sign: .....

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND *01518*
Č. inv.: .....

Smieouly

Zahajovací proslov

univ. prof. dra Alberta Pražáka,
předsedy Slovanského ústavu.

Paní a pánové,

dovolte, prosím, abych vás uvítal srdečně jménem Slovanského ústavu a abych vám poděkoval, že jste přišli uctít památku prvního předsedy Slovanského ústavu, univerzitního profesora Dra Lubora Niederla, dnešní tryznou.

Koná se opožděně, protože prof. Niederle nám byl vzat tragickou nehodou ještě v době nesvobody, kdy jsme žili všichni jakoby v katakombách a očekávali jsme hodinu svého osvobození. Tehdy mohli jsme postát jen tiše nad jeho rakví a nemohli jsme hlasitě ani připomenouti, že v Niederlovi zemřel jeden z největších Slovanů, jenž se o Slovanů zasloužil po Šafaříkovi nejvíce. Ani loni v okamžiku právě nabyté svobody nebylo možno ještě pro rozruch doby Niederla doceniti. Proto sešli jsme se až dnes, v druhé výročí jeho smrti, abychom mu vzdali svrchovanou úctu a plně mu poděkovali za jeho nemizivé vědecké zásluhy.

Lubor Niederle byl rodem Klatovan, syn slavného, předčasně zesnulého klasického filologa Jindřicha Niederla. Jako mnoho jiných jeho současníků byl duch renesanční. Měl sklon k vědě i k umění. Byl pln durdíkóvské kalloagathie. Projevoval se rozumem i srdcem, měl polyhistorické zájmy, proto svůj vlastní obor archeologii a ethnologii pěstoval s dokonalým zasvěcením. Jako žák Miroslava Tyrše zapracoval se do klasické

archeologie a převzal od svého učitele smysl pro dokonalý život duchem i formou. Jako žák Masarykův zasvětil se do antropologie a primitivních kultur a studoval svou vědu v světovém zaměření. Právě z Masarykova podnětu studoval i v Mnichově, v Paříži a v Rusku, aby dokonale připraven pomýšlel na habilitaci ze slovanských starožitností a ze slovanské ethnologie.

Jeho první praktickou školou po návratu z ciziny byly přípravy k naší Národopisné výstavě. Spolupořádal ji a načerpal z ní podnět k Národopisnému museu, v němž vdechl kus své moderně poučené duše.

Od r. 1893 zkoumal přirovnávací methodou a s kritickým důmyslem předdějiny lidstva a hlavně Slovanů. Stal se pokračovatelem a dovršitelem Šafaříkova badatelského úsilí jako autor „Slovanských starožitností“ (1902—1924) a „Života starých Slovanů“ (1911—1925), epochálního to jedenáctisvazkového díla. Zobrazil v něm vnější i vnitřní stav Slovanstva, jeho vývoj a rozchod a podal tu i rozbor pramenů a literatury po historicko-ethnologické a kulturní stránce.

Na jednotlivé svazky tohoto díla Niederlova čekal nedočkavě všechen slovanský i mimoslovanský svět. Niederle obrátil tak zase světový zrak k pražskému bádání o Slovanech. To byl jeho cíl. Chtěl Praze vrátiti slávu slavistiky z dob Šafaříkových. Proto začal vydávat již r. 1898 i Věstník slovanských starožitností a r. 1901 s Pastrnkem a se Zubatým Věstník slovanské filologie a starožitností, aby tak soustředil slavistické studie opět v Praze. Pomýšlel i na zvláštní slovanský ústav, jenž by z Prahy šířil a k Praze soustřeďoval vědění a poznání o Slovanech.

Za Rakouska bylo to ovšem těžko myslitelné. Ale naše obnovená státní samostatnost poskytovala k tomu

od r. 1918 svrchovanou možnost, zvláště proto, že prezident naší republiky T. G. Masaryk byl z předních badatelů o Slovanech a kriticky uskutečňoval Kollárovovy všeslovanské ideály. Stejně i tehdejší ministr zahraničních věcí, Dr. Edvard Beneš.

Proto Niederle začal konati přípravy k ustavení takového ústavu hned od r. 1920. V Slovanství (r. XVIII, č. 5) otiskl podle své představy jeho programatickou osnovu. Slovanství měl se podle něho obírat především poznáváním současného Slovanstva. Studium jeho minulosti mělo mu býti pouze vysvětlující oporou, ne hlavním zájmem, jak se dosud dělo. Ústav měl zaujmouti co nejširší československou veřejnost, aby se učila všem slovanským řečem a navazovala co nejširší styk se Slovany. Měl poučovati i neslovanskou cizinu soustavně a účelně o Slovanech. Jeho členové neměli býti vyznamenávání členstvím za své badatelské zásluhy, měli to býti členové pracující a podnikující. Slovanství měl co nejúčinněji a nejčinněji učit a se učit, poučovat a vysvětlovat, měl to býti uvědomělý a co nejaktivnější nástroj pro poznávání Slovanů a jejich všestranných otázek. Tyto směrnice probíral Niederle od r. 1920 se svými přáteli a se slovanskými odborníky a svěřoval je i prezidentu T. G. Masarykovi.

Masaryk měl pro Niederlova snahu plně porozumění a založil r. 1922 Slovanství svým velkodušným darem. Prof. Niederle byl jmenován mezi jeho prvními členy, a když byl Ústav po nových přípravách r. 1928 otevřen, byl zvolen jednomyslně jeho prvním předsedou. Tak mohl vtisknouti do základů ústavu svého podnětného, kritického a synthetického ducha a udati mu i pevné směrnice tím, že si zvolil stejně zaměřené spolu-

pracovníky, na př. prof. Miloše Weingarta a min. radu Štanglera. Niederle dovedl zvládnouti i všechny naku- pené překážky těžkých ústavních začátků, uměl i pře- klenouti četné osobní rozpory, zpracovati podněty a oddělití důležité od méně důležitých. Vykonal tu obrov- skou a skutečně zakladatelskou práci. Proto jeho před- sednictví v Ústavě má význam dějinný a vždycky bude připomínáno jako příkladné.

Přes všechny vnější i vnitřní úspěchy Niederle ne- předsedal Ústavu dlouho. Zdravotní oslabený stav do- nutil ho již r. 1932, aby se vzdal předsednictví a ode- vzdal je prof. M. Murkovi. Přesto účastnil se ústavní správy jako člen výboru a jednotlivých komisí. Ale r. 1937 musil ustáti i v této spolupráci, protože se jeho churavost stupňovala.

I funkčně vzdálen věnoval Slovanskému ústavu pozor- nost a bdělou lásku. Zejména po Mnichově a po 15. březnu r. 1939, kdy se chvěl o jeho další osud. Nepřestal však věřit, že se jednou zase vzchopíme a vybudujeme Slovanský ústav ještě lépe, než jsme tak učinili v jeho prvním svobodném období. Tato víra vzrostla v něm v přesvědčení, když se octli Rusové ve válce a když bylo patrné, že Němci právě proto nevyhrají. Niederle se sice nedožil simeonské radosti z našeho nového osvo- bození, ale jeho hasnoucí zrak je přece již vítal zdáli, právě že věřil pevně v Rusko a v novou budoucnost Slovanstva.

Dnes svobodní děkujeme Niederlovi za jeho velké slovanské dílo a jsme přesvědčeni, že v něm žil daleko větší vědec a člověk, než jsme mohli uhodnouti. I jej musila zachvátiti smrt, aby nám jej takto přehodnotila. V tomto znamení konáme za něj i dnešní tryznu.

Proslov J. S. univ. prof. dra Jana Rypky,
děkana filosofické fakulty university Karlovy.

Jménem fil. fakulty a jejího profesorského sboru, k němuž prof. dr. Lubor Niederle náležel od r. 1891, mám čest se poklonit památce jednoho z našich nejzna- menitějších badatelů. Označují-li tak prof. dr. Niederla, není v tom ani stínu panegyrického nadnášení. My všichni to víme. Důkaz vnější podává pouhý výčet to- lika vyznamenání v univ. seznamu osob, i to, že fun- goval v roce 1907/9 jako děkan a proděkan a v roce 1927/29 jako rektor a prorektor university Karlovy. Dů- kaz věcný provedou v zápětí povolání odborníci. Mně, jakožto děkanu fil. fakulty, dovolte jen jakási paralipomena se stanoviska čistě fakultního. Neobejde se to arci bez letmého rozboru osobnosti a díla, rozboru, za něžž zčásti vděčím dávnému svému příteli, dru Jaro- slavu Böhmovi.

I když byla oplodňována rozsáhlými zahraničními styky, vyrůstala archeologie před Niederlem z domá- cího podkladu. V Niederlovi se projevuje synthesisa ně- kolika tradic: tradice ušlechtilého rodinného vlaste- nectví s vysokou vzdělaností úrovní, školení historické a umělecké, školení zahraniční ve Francii, kde bylo tehdy ohnisko nejprůbojnějších archeologických myšle- nek, cesta na Rus a konečně domácí tradice, represen- tované osobností Masarykovou. Takto připraven a ozbro- jen přichází Niederle na fakultu a spojuje v dokonalé znalosti materiál domácí s materiálem zahraničním v šíři

u nás nebyvalé. Zcela ve smyslu Masarykových tendencí otvírá široce okna do Evropy, ale na rozdíl od všech ostatních národů respektuje současně při tom v rozsahu nejen tehdy, nýbrž také dnes ještě nebývalém i evropský východ — Rusko. Jeho kniha „Lidstvo v době předhistorické“ z r. 1893 nejlépe ilustruje osobnost, která s Niederlem přišla na fakultu. Fakulta se stává krystalizačním bodem nového pojetí našeho pravěku, z něhož pak vyrůstá nová škola. Jejím přímým rozvětvením jsou všichni dnešní prehistoričtí archeologové, kteří se s úctou, láskou a hrdostí považují za jeho žáky, pokračovatele a dovršitele nových tradic.

Ohromná šíře zájmů a schopnost metodicky je zvládnout dovolila Niederlovi učiniti ze své katedry východisko dalších blízkých disciplin. Z jeho průkopnické práce vyrůstá nová anthropologie, jež po rozdělení fakult v první republice odchází na fakultu přírodovědeckou, reprezentována Niederlovým přítelem, prof. dr. Jindřichem Matiegkou. Z téže stolice vyrůstá i pozdější stolice národopisná, dnes reprezentována žákem a přítelem Niederlovým, prof. dr. Chotkem. Tak od let devadesátých z původní habilitace Niederlovy se odvětvují nové a nové disciplíny a zájem Niederlov se sužuje stále více k jeho největší lásce — slovanským starožitnostem. Tím se stává Niederle pokračovatelem a dovršitelem Šafaříkovým. Niederlovy monumentální Slovanské starožitnosti zůstávají vrcholným pomníkem jeho celoživotního díla. Teprve osvobození korunuje toto dílo tím, že zřízením stolice slovanské archeologie dovršuje universita tu míru podnětů, které před desítkami mladý docent na půdě fakulty přinesl.

Toto polyhistorické rozpětí Niederlova ducha nedovoluje, aby bylo zhodnoceno těmito několika poznám-

kami. Uvědomujeme si to nejen my, ale uvědomuje si to také celá odborná veřejnost evropská, jak ukazuje spousta vyznamenání, uznání, čestného členství; účast na mírové konferenci pařížské atd. Svým prohloubeným zájmem o slovanskou minulost vyzvedává dnešek dědictví Niederlovo a fakulta je svými stolicemi, které vyrostly z jeho podnětů, rozvíjí a střeží.

Jen ještě několik črt k osobě a osobnosti samé. Vzpomínám na duchovního aristokrata, který se vzdaloval od běžných starostí denního všedního života, aby se mohl pohybovat ve svém světě, světě dobývání vědeckých pravd. Proto jej úřední věci nebavily. Nicméně nechtěl pěstovat ani v archeologii jakýkoli vědecký l'art-pour-l'artismus, nýbrž vědu s praktickým zaměřením k životu, k přítomnosti a ještě více k budoucnosti. Z toho vyvěrala jeho organizační účast na národopisné výstavě, z téhož zaměření však také vyplýval konkrétní materiál, který mohl později být předložen pařížské konferenci po první světové válce jakožto spolehlivé kritérium. To byl vědecký výsledek ovšem celostátního významu.

Niederle miloval svou vědu celou svou bytostí, ale nepřeceňoval nikdy svůj vědný obor, aby podceňoval ostatní. Naopak, měl zájem a schopnost spojovat ostatní disciplíny se svou. Jeho estetický smysl a malířské vlohy byly mu integrujícími družkami při jeho díle.

Při vši uzavřenosti byl to člověk nesmírně dobrého srdce. Abbé Coignard předpokládá, že přirozenost lidská je v základě špatná a zlá; Niederle byl názoru zcela protilehlého. On věřil v člověka, pokud nebyl zklamán. I v tom se jevil vždy jako dokonalý grandseigneur. Aby umožnil dr. Stockému profesuru, neváhal jíti sám předčasně na odpočinek.

Mohu jen chvatně načrtnouti. Vy, kteří jste jej daleko lépe znali než já, snadno dokreslíte obraz. Podnes vzpomínám si na Niederla, s jakým krásným gestem jako rektor staroslavné university Karlovy přijímal v r. 1927 můj slib služební i osobní. Niederle nemiloval rozmíšek, a jestliže se vyskytly, uhlazoval je rukou měkkou jako samet a s vzácným osobním taktem.

Lubor Niederle není pohřichu již dnes mezi námi, ale stále jasněji, zářivěji svítí jeho dílo, jeho osobnost a jeho památka. Klaníme se památce jednoho z největších mužů, které kdy universita Karlova a její filosofická fakulta měla.

Proslov prof. André Mazona, profesora na Collège de France, člena Francouzského ústavu E. Denise a předsedy Ústavu slovanských studií v Paříži.

J'ai le grand honneur d'apporter au Slovanský Ústav, au nom de l'Institut d'Études slaves de l'Université de Paris, au nom de tous les slavistes français, au nom de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, l'hommage que les savants français ont à coeur de rendre à la mémoire du grand savant tchécoslovaque Lubor Niederle.

Cet hommage est un hommage de gratitude profonde pour le maître qui les a initiés à la connaissance du monde slave. Double initiation. D'abord, une initiation à la fois démographique, statistique et historique, par cet admirable tableau de tout le domaine slave en son ensemble, composé sur la demande de l'Académie des Sciences de Pétersbourg et que Louis Leger a traduit pour les lecteurs français, dès avant 1914, sous le titre: La race slave. Puis une initiation à l'histoire des origines et de la civilisation ancienne des Slaves, par cet ouvrage de chevet de tous les archéologues et médiévistes qu'est le Manuel de l'Antiquité slave, composé sur la suggestion d'Ernest Denis et, comme un ouvrage attendu depuis longtemps et aussitôt indispensable, accueilli avec enthousiasme par Camille Jullien, par Ferdinand Lot, par Louis Halphen, par tous nos historiens et aussi par tous les historiens étrangers à qui le trésor des Slo-

vanské starožitnosti n'était pas accessible dans son original tchèque. Le Manuel de l'Antiquité slave, tel qu'il a été conçu par Lubor Niederle, est une oeuvre de synthèse admirablement équilibrée: il contient tout l'essentiel présenté à la lumière d'une critique ferme et prudente, et, en même temps, il nous indique les sources anciennes et les recherches de détail de la grande édition tchèque des Slovanské starožitnosti, ouvrant ainsi aux travailleurs étrangers le champ tout entier de l'histoire ancienne, de l'archéologie et de la civilisation originelle des peuples slaves. Comme autrefois Šafařík, Lubor Niederle a construit un monument, où plusieurs générations de chercheurs, pendant de nombreuses dizaines d'années, trouveront rassemblés, classés et interprétés par une sage critique tous les éléments de la science des Slovanské starožitnosti dont les historiens disposaient au début de notre siècle. Je n'ai pas besoin de dire combien grande est l'admiration de tous les slavistes pour l'oeuvre de Niederle historien comme aussi bien pour son oeuvre d'ethnographe et d'organisateur des études ethnographiques en Tchécoslovaquie.

Mais les slavistes français ont, parmi les étrangers, une autre dette de reconnaissance, plus précise, envers Lubor Niederle. Ils lui doivent le grand honneur de l'avoir compté parmi les premiers collaborateurs de la Revue des Etudes slaves, parmi les premiers savants de Tchécoslovaquie (il a même été le premier) qui, en 1920, sont venus apporter à la Sorbonne la moisson de leurs travaux. Ils lui doivent, ceux du moins qui étaient alors des jeunes et qui sont aujourd'hui des vieux, de n'avoir entendu de sa bouche que des paroles de confiance, d'encouragement, de sages conseils,

des avis précieux. Ernest Denis et Antoine Meillet, s'ils étaient encore parmi nous, lui rendraient aujourd'hui ce témoignage. Lubor Niederle a donné confiance à la slavistique française à ses débuts, il l'a soutenue, il l'a guidée. J'ai l'honneur, avec la plus grande émotion, de l'en remercier.

Et je ne puis remercier le grand savant qui a si magnifiquement illustré la science slave sans évoquer, avec la douleur de ne plus le voir, mais aussi avec la douceur de l'avoir connu comme un ami très respecté, l'homme si exquisement simple, affable, loyal, d'une probité scientifique qui n'avait d'égale que son courage civique en face d'une réalité parfois contraire à telle ou telle aspiration nationale. Je le revois et vous le revoyez avec moi, dans son appartement des Chotkovy sady, avec les dessins et même les tableaux de sa main suspendus aux murs, toujours accueillant, hospitalier, amical, au côté de Madame Niederlová, la compagne affectueuse de toute sa vie, de qui le souvenir ne saurait être séparé du sien.

A l'Académie des Sciences et des Arts de Tchécoslovaquie, à l'Université Charles, au Musée d'ethnographie, au Slovanský Ústav, à l'Institut d'Etudes slaves de l'Université de Paris, à la Sorbonne où il a par deux fois enseigné, la grande figure de Lubor Niederle est encore devant nos yeux, inoubliable, comme est inoubliable la grande oeuvre de science qu'il nous laisse et que nous transmettrons pieusement aux jeunes slavistes. Honneur à Lubor Niederle!

Památce prof. Lubora Niederla.

Přednáška univ. prof. dra Zdeňka Nejedlého,
pronesená r. 1944 do rozhlasu v Moskvě.

Zpráva o smrti velikého učenice i vzácného člověka Lubora Niederla vyvolala hluboký dojem i zde v Moskvě. Přišla právě ve chvíli, kdy zasedal slovanský sektor Akademie nauk SSSR. Pod dojmem smutné té zprávy ihned přerušeno jednání a předsedající profesor Pičeta pronesl vřelou vzpomínku na velikého mrtvého. I bylo něco přímo hluboce dojímavého v tu chvíli, kdy všichni povstali, aby uctili památku všem Slovanům tak drahého zesnulého. Byli přítomni příslušníci takřka všech slovanských národů: Rusové, Ukrajinci i Bělorusové, Srb, Chorvat, Slovinec, Poláci i Bulhaři. Jen Lužický Srb chyběl, jinak celá slovanská rodina byla pohromadě. Tak jak ji Lubor Niederle miloval, i ona jeho ctíla jako největšího dnes znalce a slavistu. Jen zde také bylo možno tak se shromáždit, a i tím tato vzpomínka měla symbolický význam. Prof. Niederle odešel ve chvíli, kdy dávný nepřítel Slovanstva rozbil slovanskou rodinu, jak dávno se nestalo v historii. A hle, zde v Moskvě, na půdě SSSR, uprostřed i našemu zesnulému tak blízkého ruského národa, sešli se zástupci všech slovanských národů a vzpomínajíce velikého učenice v smutnou tu chvíli jakoby manifestovali, že nezemřela, ale naopak ještě zesílila a v novém světle zazářila myšlenka, již Lubor Niederle zasvětil celý život, již věnoval všechnu svou velikou práci. A tak smutná

ta chvíle stala se zde v Moskvě i slavnou manifestací, důstojnou velikostí drahého našeho mrtvého.

Truchlí-li však celá slovanská rodina nad rakví velkého mrtvého, máme my Češi desateronásobnou příčinu vzpomínat Lubora Niederla s obzvláštní úctou a vděčností. Niederle byl beze sporu největší náš učenec poslední doby. Representoval v naší vědě ještě její klasickou výši. Byl nejenom nástupcem a pokračovatelem Šafaříkovým, napsal nové a na výši moderní vědy stojící „Slovanské starožitnosti“. Byl i dědicem a pokračovatelem velikostí tohoto našeho klasika. Jen jemu také podařilo se vytvořit své ohromné jedenáctisvazkové dílo celé, až do konce, jak to uměli jen velcí mistři vědy doby klasické. Ale Niederle s tím spojoval i všechnu živost, pohyblivost a citovou hloubku moderního člověka. Jeho staří Slované jsou živý národ, živí lidé. Jeho dílo není hrob dávno zemřelých Slovanů, jeho dílo je obraz našich předků, žijících v nás a námi i v budoucích. Tak on vždy i žil se slovanskými národy. Niederle nepsal jen knihy o Slovanech, on tvořil i jejich život. Nezapomenutelná navždy zůstala Národopisná výstava, jež byla v přední řadě dílem Niederlovým stejně jako vyrostší z ní překrásné naše Národopisné museum, živý obraz našeho lidu. Ale i v jiných všech národních podnikcích Niederle vždy spolupracoval i byl v čele pokrokových proudů ve všech oborech našeho národního života.

Přímo dojemná pak byla Niederlova láska k Slovensku. Niederle se i usadil uprostřed slovenského lidu, v nejvýchodnější Moravě, kde prožil vždy několik měsíců do roka. A tak se sžil s tamějším lidem, že první svazek monumentální edice „Národopis lidu československého“, jím redigované, je posvěcen tomuto lidu,

moravskému Slovákku. A Slovákům v někdejších Uhrách přispěchal rovněž na pomoc v jejich těžkém boji proti maďarskému útisku i jako vědec, vydav r. 1903 i dnes cennou národopisnou mapu Slováků.

Nakonec — Niederle člověk. I v tom byl Niederle veliký, jako ve své vědě. Vysoko vždy stál nad maličernostmi, jež tak často otravovaly náš život. Žádný kal se také nikdy jeho čistého zjevu nedotkl. S hlubokou lítostí se proto loučíme s Luborem Niederlem. Byl z těch, s nimiž v první řadě jsme se těšili setkat se po osvobození Československa. Čekala ho i tak veliká práce. V době, kdy sblížení mezi slovanskými národy stalo se tak živým a přímo programem poválečného života, nikdo nebyl by mohl vědecky tak representovat toto sblížení jako Niederle, tento velmistr moderní slavistiky, ctěný a milovaný všemi slovanskými národy.

Odešel Niederle, nedočkav se toužebného osvobození jím tak horoucně milované vlasti. Ale zůstává po něm veliké dědictví, a my nad jeho hrobem slavně slibujeme, že je převezmeme a povedeme dále. S tím se s ním i loučíme. Sláva i díky Tobě, mistře! A my nezapomeneme, čím jsme povinni světlé památce velkého vědce a člověka — Lubora Niederla.

Dr Karel Chotek:

Lubor Niederle, jeho osobnost.

Roku 1881 — 12. srpna v altánu velké zahrady v Nové Pace vypisoval — vlastně opisoval si šestnáctiletý Lubor Niederle Šafaříkovy Slovanské starožítlosti, které mu půjčil strýc, vlastenecký kněz Beran.

Dávno už jej lákalo toto dílo, největší vedle Palackého Dějin národu českého. Ale nebylo peněz. —

Nečekaně zachvěla městem drtivá zpráva: Národní divadlo v Praze hoří!

Tato bolestná událost, považovaná tehdy za národní katastrofu, snad největší po Bílé hoře, vyvolala v českém životě nejen vlnu veliké bolesti, ale i všenárodní obětavosti.

Také student Niederle se rozhodl: napsati nové, větší Slovanské starožítlosti!

Od tohoto smělého, vlasteneckého rozhodnutí k uskutečnění byla ovšem ještě cesta dlouhá a velmi nesnadná.*)

Studoval, většinou jako primus, na reálném gymnasiu v Praze. Otce, vynikajícího klasického filologa, ztratil v deseti letech, a matka se třemi syny žila z velmi malé pense, kterou dostala cestou milosti. — Ačkoli mladý Lubor Niederle již na střední škole projevil vynikající schopnosti, zvláště ve filologii, a překvapující nadání

*) Tato zajímavá podrobnost je pravdivá; sdělil ji prof. Niederle autoru tohoto článku před léty při vzpomínce na počátky vědecké práce.

kreslířské, radil rozvázný přítel rodiny, prof. J. Gebauer opatrně k tomu, aby se student spokojil kariérou středoškolskou. Niederle jen nerad se podvolil tomuto rozhodnutí a vstoupil na universitu jako posluchač klasické filologie. Ale přednášky, zvláště Kvičalova čtení, bystrého studenta neuspokojovaly — naopak. Zato jej od první hodiny silně zaujala osobnost Tyršova, který přednášel umění starověku. Niederle stal se hned jakýmsi asistentem, mimo jiné také tím, že pro každou hodinu kreslil a zvětšoval na velké kartony obrazy antických soch, a na nich, v nedostatku jiných pomůcek, Tyrš vykládal dějiny řeckého a římského umění.

V důsledku této spolupráce a svých sklonů uměleckých změnil Lubor Niederle svůj životní cíl a chtěl se věnovat dějinám umění. Ale již po roce náhlá smrt Tyršova zničila tyto plány a svedla Niederla na rozcestí tím spíše, že vlastní pokusy v malířství zavedly jej mezi české umělce, kde našel upřímné přátele. Byl to zvláště H. Schwaiger a M. Aleš. V jejich společnosti poznal mladý filosof tajemství a bolesti tvůrčí činnosti umělecké. Není tedy divu, že tyto vynikající osobnosti svým kouzlem odvedly Niederla od vědy a způsobily, že se rozhodl pro malířství. Umění bylo mu mnohem více než vědy — bylo mu něčím božským. A tomu přesvědčení zůstal věren i v pozdním věku, kdy stánu na vrcholu své vědecké činnosti a uznání.

Tato krize byla stupňována ještě poměry na universitě, kde dochází k ostrým a nechutným sporům mezi skupinou Kvičalovou a mladší vědeckou generací. Je to doba tak zvané „mafie“. Niederle není zatím skutečným členem této pokrokové strany, ale netají se svými sympatiemi k ní. Tím ovšem si znemožňuje úspěšné zkoušky.

Do této těžké krise Niederlova života zasáhly silně a šťastně dvě osobnosti: první působí, řekl bych, rozumově, druhá spíše citově. První je T. G. Masaryk. Poznání neobyčejné nadání Niederlovo, zval jej do bytu k debatám a půjčoval mu knihy o nových vědách sociologických, ethnologických a anthropologických a dával Niederlovi referáty a menší práce do svého časopisu Athenaea. Když poznal studenta blíže, povzbuzoval jej, aby se věnoval akademické činnosti.

A stejně silný vliv měla Niederlova známost s Boženou Kramářovou, příbuznou dr. Kramáře, která se po několika letech stala jeho chotí. Tato krásná a neobyčejně — zvláště filosoficky — nadaná žena se stala nejen pravým strážným andělem rodiny, ale pozhnáním Niederlovy vědecké práce. Bez ní by Niederle nebyl vykonal tak velikého díla.

To vše způsobilo, že se vrátil k vědecké práci. Napsal disertaci O vzniku a vývoji posvátných míst a chrámů. Durdík, který odmítal Spencera, neuznal práci. Zato ji schválil Hostinský, Jireček a Goll; a Niederle dosáhl r. 1888 doktorátu.

Příčiněním Masarykovým dostalo se mu pak stípen-dia do ciziny a odejel do Mnichova. Zde vstoupil do slavné anthropologické školy prof. Ranka; srovnávací anatomii studoval u prof. Hartwiga. Svou pílí i kreslířskou obratností získal si takové oblíbenosti, že doporučení Rankovo vedle vřelé přímluvy Jagičovy pomáhaly mu ve vídeňském ministerstvu a otevíraly mu cestu na universitu.

Ale ani v Mnichově nevyplňuje ještě věda veškeren zájem Niederlův. Každou volnou chvíli tráví v atelierech českých malířů, kde maluje a je malován. Jsou to zvlá-

ště Dědina, Oliva a Velc. Sv. Václav v gymnasijsní kapli ve Slaném je tvář Niederlova, malovaná Velcem. —

Do Mnichově podařilo se po velkých obtížích získati stipendium ještě do Paříže. Na této cestě byl mu druhem dr. Drtina. Niederle tu pokračoval jednak ve studiích anthropologických u prof. Manouvriera, jednak se soustředil na studium prehistorického evropského člověka pracemi ve sbírkách St. Germainských. Tento pařížský pobyt je dobou obdivuhodné intenzivní činnosti. Spolu s Drtinou vysedávají nad knihami skoro denně přes půlnoc, a je skoro neuvěřitelné, že po více než půlletém pobytu teprve poslední týden věnují oba mladí učenci prohlídce Paříže. Doplnkem tohoto studia byla Niederlova cesta do Londýna a Oxfordu, kde poznal Tylora. Na zpáteční cestě domů přes Itálii, Florencii, Bolognu, pak Terst, Lublaň a Vídeň studuje Niederle velmi svědomitě musejní sbírky a podrobné popisy doplňuje nesčetnými názornými kresbami.

Tento pobyt na západě rozhodl definitivně o Niederlově činnosti: je to věda a universita. Z těchto cest přivezl si mladý Niederle také první veliký smělý vědecký plán, totiž zpracovati veškerou anthropologickou a archeologickou literaturu ve velkém díle o lidstvu v době předhistorické. Mělo to býti první měření sil, než mladý badatel přistoupil k vlastnímu životnímu dílu, Slovanským starožitnostem.

Dříve však — také z důvodů soukromých — bylo třeba vstoupiti na universitu. Habilitačním spisem byly Příspěvky k anthropologii českých zemí. Vlastním nákladem r. 1891. Habilitační a zkušební komise byla velmi složitá: Král, Jireček, Frič, Vejdovský, Hostinský, Palacký a Hattala. Palacký dal otázku o nalezištích ne-

fritu v s. Americe a Hattala se ptal, jaký je rozdíl mezi člověkem a zvířetem. —

Roku 1891 je Niederle potvrzen docentem archeologie a anthropologie.

Aby mohl uskutečniti svůj velký plán o lidstvu v době předhistorické, navštívil r. 1893 Rusko. Po této cestě dokončil Niederle toto své první obsáhlé dílo v době neuvěřitelně krátké. — Byla však potíž s vydáním knihy. Akademie odmítla ji vydati a také nedala podpory. Jireček ji sice doporučil, ale hlavní referent Kalousek ji nazval primitivní, školáckou — a podporu spojoval s podmínkou, že bude stať o evoluční teorii buď změněna nebo vypuštěna. Pravil doslova: „Nelze připustit, aby naše akademie dala podporu na takovou nezralou, nevědeckou teorii. S takovou teorií jděte do brněnské Záře (socialist. list), ale ne do české akademie.“ Také Šimáček a Otto odmítli knihu vydati; až Bursík ji vzal. Tak dílo vyšlo. — A zásluhou profesora moskevské university Anučina bylo brzy přeloženo do ruštiny a více než jedna generace ruských archeologů a anthropologů se z ní učila evropské i ruské archeologii a anthropologii.

Tak zvládl Niederle tyto dvě mladé disciplíny.

Ale draze platil tuto intenzivní práci. Již za studentských let trpěl prudkými bolestmi hlavy a za pařížského pobytu neurasthenie se ještě zhoršila. Jen ostrý vítr mírnil bolesti. A tak studoval velmi často na procházkách při prudké chůzi — což ovšem zase ničilo zrak.

Počátkem let devadesátých rozšiřuje se vědecký obzor Niederlovův ještě o další, opět mladou disciplínu; je to národopis. Založil nový časopis Český lid, který redigoval společně se Zibrtem. Ale ne dlouho. Příčinou rozchodu formálně je prý vědecký ráz Niederlových člán-

ků, čtenářům nesrozumitelný — ve skutečnosti však jsou to spory rukopisné a stanovisko Niederlovo k nim.

Mnohem větší však význam pro národopisné studium měly přípravy k národopisné výstavě československé, organizace výstavy a úřad správce nového národopisného musea. Ve všech těchto funkcích seznámil se Niederle nejen s národopisnou literaturou, ale poznal československou a slovanskou lidovou kulturu i prakticky na četných cestách.

A do počátku let devadesátých spadá také zdánlivě nepatrná příhoda — ale v životě a vědecké práci Niederlově významná náhoda. Na přípravných cestách k národopisné výstavě poznal Niederle malou slováckou vesnici Veletín, národopisně rázovitou, rozloženou v klidné, slunné krajině jihovýchodní Moravy. Sem dojížděl po více než padesát let na prázdniny, zde trávil četné zdravotní dovolené a zde v klidu, uprostřed ještě živé, barevné lidové kultury napsal největší část *Starožitností* a jiných prací. —

Zvládnutím národopisu, ovšem jako pomocné vědy, cítil se Niederle připraven přistoupiti ke konečnému životnímu dílu.

Byl si dobře vědom velikosti svého rozhodnutí a skoro nepřekonatelných překážek k jeho provedení. Vždyť jenom zčásti a to v historických pramenech mohl se opřít o dílo Šafaříkovo, své doby vynikající, ale v době, kdy Niederle přistupuje k jeho revisi, již zastaralé a neúplné. Nejen že bylo nutno veškeren historický materiál znovu přezkoušeti a v mnohém doplniti, ale bylo v prvé řadě potřebí zapojiti do díla nové disciplíny jako anthropologii, archeologii, ethnografii, srovnávací filologii, a jejich výsledky doplniti a podstatně prohloubiti i opravit Šafaříkovy závěry. A to bylo v

historické části *Starožitností*. V kulturní neměl Niederle ani předchůdců, ani přípravných prací. Zde musel budovati sám a od základů.

K tomu přistupují ještě jiné nesnáze. Tak spor se starším archeologem Píčem, který bez viny Niederlovy vznikl z osobních důvodů, ale jehož pravé pozadí byly opět spory rukopisné. Tento boj uzavřel Niederlovi úplně archeologické sbírky musejní, kterých Niederle ke své práci tak nezbytně potřeboval.

U vědomí všeho toho rozhodl se Niederle soustřediti se jen na svou hlavní práci a vzdáti se všeho, co by jej odvádělo. Tak mimo jiné opouští místo správce Národopisného musea československého.

Zato novými cestami vědeckými rozšiřuje a doplňuje přípravné práce. Všude dělá si podrobné záznamy a náznorné kresby, jakoby tušil, že brzy zdravotní stav mu cestování znemožní. Roku 1896 navštívil národopisnou výstavu v Pešti a pracoval tam v Národním museu; r. 1898 podnikl velkou badatelskou cestu na Balkán, do Bělehradu, Sofie, Bukureště a Cařihradu a roku 1900 se účastnil VI. archeologického sjezdu v Kijevě. Ale jeho vroucí přání navštívit znovu Moskvu a Petrohrad se mu už nespnilo; hlásila se vážná nervová choroba. A tak byla tato ruská cesta jeho poslední výzkumnou. Je osudovou tragikou života a práce Niederlovy, že ještě dříve, než byly skončeny přípravné práce k *Starožitnostem*, znovu a to velmi silně hlásí se tělesné indisposice, aby znesnadnily, často skoro znemožňovaly mu vědeckou práci. Je to jednak neurasthenie s prudkými bolestmi hlavy a současně těžká choroba očí, o které specialista prof. Deyl se vyslovil s největšími obavami a která ovšem těžké nervové stavy ještě zvyšovala.

Přes tyto a jiné překážky neustoupil Niederle od svého plánu. Pokračuje dále v práci svého monumentálního díla a dokonce si zakládá časopis pro přípravné práce ke Slovanům starožitnostem.

Slovanští starožitnosti stávají se mu hlavním cílem životním, stálým denním zaměstnáním a také hlavní radostí.

Jen v jednom hledal ve své vysilující práci rozptýlení. Bylo to opět malířství a sochařství. A byli to z nejlepších českých umělců, v jejichž atelierech pracoval: Slavíček, Županský a Šaloun. Doma pak, ve chvílích oddechu, zpívá si a harmonisuje slovácké písně; zharmonisoval jich přes sto a věnoval je své ženě a dceři. Ale toto osobní potěšení dlouho netrvalo. Prudké bolesti očí donutily jej zanechat malování větších pláten a spokojiti se jen dokonalým ilustrováním svých Starožitností a jiných prací. —

První svazek Slovanů starožitností vyšel roku 1902. Jak z vážného úvodu je patrné, nebyl si Niederle jist, zda zdravotní stav mu dovolí dílo dokončiti. Jen proto vydával svazky ihned, jakmile měl materiál pohromadě. A přece jinak nepříznivý osud mu dopřál splniti jeho sen a napsati dílo celé. Poslední svazek, XI., vyšel roku 1925; vycházely tedy svazky skoro v pravidelných lhůtách dvouletých. —

Hlavním úkolem části historické bylo ukázati, kde byla pravlast slovanů, jak a kdy se z ní Slované rozešli, a jejich nejstarší dějiny. Již v tom byl velký přínos proti dílu Šafaříkovu. V části kulturní, nazvané Život starých Slovanů, kde je podán obraz celého života slovanů, je Niederle jako slovanův badatel první původní. Je tu poprvé zpracován ohromný materiál na základě zpráv historických, srovnávací antropologie,

archeologie, ethnografie a z části i jazykozpytu, kde mu cennými radami pomáhali prof. Zubatý a prof. Janko.

Tato monumentální syntéza byla možná jenom ze dvou příčin. Vedle nezlomné vůle a píle byla to, jak ze stručného životního přehledu je patrné, záměrná a plánovitá soustředěnost již skoro od studentských let, a pak ta okolnost, že ony disciplíny, na jejichž základě Niederle pracoval, byly tou dobou ještě v prvních vývojových stadiích, s prvními, základními výsledky, a tak bylo možno, ovšem při veliké pili a systematickosti, je zvládnouti. Dnešní rozvoj těchto věd činí podobnou práci pro jednotlivce skoro nemožnou. —

Tak veliká práce, jako jsou Slovanští starožitnosti, snese, aby byl uveden i jejich stín, a to tím spíše, že autor o něm věděl a k němu se přiznával. Jak bylo řečeno, nemohl Niederle čekati, až bude mít pohromadě materiál k celému dílu a tím přehled celé práce. Musel z obavy před nedokončením vydávati svazek po svazku, hned jak se mu prameny sešly. A tak je možno pozorovati jakousi obsahovou neúměrnost. Jak bylo řečeno, Niederle byl si toho dobře vědom a přál si, aby po dokončení mohl dílo zpracovati znovu. Dokonce sbíral k tomu cíli nový materiál. Ale jeho věk se již nachýlil a ke starým chorobám přistupovaly nové. Malou náhradou v tom směru je dvousvazkové dílo Manuel de l'antiquité slave, roku 1923—26 v Paříži vydané. —

Tolik o Slovanův starožitnostech.

Vedle množství prací, které provázely toto veliké dílo, nutno se zmíniti ještě o dvou velkých pracích, kde Niederle také navazuje na Šafaříkovu tradici. Je to Mapa uherských Slovanů (Praha 1903) a pak Slovanův svět (ruské vydání v Petrohradě 1909 a české v Praze 1909), který má předchůdce v Šafaříkově Slovaně

národopise (Praha 1842). Zvláště o této nevelké, ale nad jiné významné knize nutno říci několik slov. Nese všechny znaky Niederlovy práce. Přistoupil k ní na vyzvání ruské akademie, když kniha ruského badatele Florinského nevyhověla. Niederle svěřil mi jako začátečníku malý úsek, rozšíření a vývoj ruského národa na východ od Volhy, v Sibiři. Tak jsem poznal přesnost a podrobnost práce Niederlovy; z mnoha uvedu jen jeden příklad. Poněvadž neměl spolehlivé mapy Bulharska, rozhodl se vypracovati si velikou čtyřdílnou mapu, kde složité poměry národnostní sledoval a zakresloval od vesnice k vesnici. A z této několikanedělní, pro jeho oči vpravdě bolestné práce vytěžil a přenesl na mapu Slovanského světa ani ne čtvereční decimetr a v textu několik málo stránek. Ale každý milimetr hranice byl přesný a každé slovo naprosto pevně odůvodněno.

Tato nevelká kniha měla ještě jiný zajímavý význam a osud. V anglickém překladu Hrdličkově dostala se prostřednictvím tajemníka Putnaye do washingtonského Bílého domu a byla z hlavních informací presidenta Wilsona o Slovanech před mírovou konferencí.

Při této příležitosti je nutno vyzvednouti ještě jeden základní rys povahy a práce Niederlovy: naprostá a nesmlouvavá láska ku pravdě. A tato pravda — padni, komu padni — byla nejen v problémech historických, ale i v otázkách současných, politicky velmi ožehavých. Niederle nebyl knižním učencem — měl velmi vřelý poměr pro současný život. Byl dlouho členem výkonného výboru strany mladočeské. Není tedy divu, že velmi živě sledoval všechny bolavé a bolestné stránky zvláště slovanských národů. Při tom nikdy — ani za cenu popularity — neuchýlil se od vědecké pravdy a objektivity. Tak, když jeho vědecký materiál mu svědčil, že ve sporu

o Makedonii je pravda spíše na straně bulharské než srbské, neváhal to veřejně přiznati, ač věděl, že ztrácí sympatie Jugoslaviie, kde měl řadu přátel a žáků.

Zde by bylo možno citovati něco z Niederlova slovanského kréda, jak si je napsal za druhé světové války. Tryská z něho horoucí láska a věštecky formulovaný ideál slovanské vzájemnosti, jak jej najdeme u největších slovanských buditelů a myslitelů:

„Miluji nade vše Rusko a očekávám spásu naši a zabezpečení naší existence jenom ve spojení s ním!

Ostatní Slované?

„Polsko nebude slovanským, dokud bude prováděti anexi Rusů....“ Pak mluví o Slovanech balkánských ve výše uvedeném smyslu a pokračuje:

„Až to vše bude provedeno, bude u nás možno mluvíti o novém slovanství.

Ostatně všeslovanství, po němž toužím, není všeslovanství politické, ani kulturní vzájemnost ve smyslu Kramářova novoslovanství, nýbrž spojení Slovanů k vytvoření něčeho nového, velikého, lidského, ve smyslu starých slavjanofilů; vytvoření velké revoluce, ne za imperialistickým ovládnutím světa, ale za tím účelem, aby Slované, slovanství zvedlo pochodeň pravdy a lásky a spravedlnosti všelidské a za ní vedlo národy, s ní kráčelo vpředu jiných k novým sociálním formám.

Proto mi i podstata bolševického převratu — ač nešťastného — nebyla nesympatická....“

Zbývá ještě načrtnouti osobnost Niederlovu jako universitního profesora. Kdo měl příležitost poznati vysoškolské učitele cizích universit věhlasných jmen, vrátil se vždy k postavě Niederlově jako k ideálu.

Již zjevem okouzloval: vysoká, štíhlá postava s krásnou mánesovskou hlavou, v jejíž tváři zračila se veliká, těžká, často bolestná práce. Na každé čtení připravoval se velmi svědomitě, nejméně dvě hodiny, i když šlo o stať, kterou měl připravenou k tisku. Při přednášce měl po ruce rukopis, ale nečetl, ani z paměti neodpíkával. Každá věta byla novou formulací problému. Přitom plastičnost slova doplňovala umírněná, výrazná gestikulace krásné ruky — a ovšem jedinečné náčrtky map a podrobné, výstižné kresby celých předmětů, jejich charakteru, ornamentu a pod. Výklad strhoval přednášejícího často tak, že skoro zapomínal na okolí. Když jednou se mu omlouval posluchač, že nemohl přijíti na přednášku, řekl s úsměvem: „Když mluvím, nevidím, kolik mám posluchačů, pět nebo dvacet; vidím jen svůj problém.“

Není divu, že skoro každá přednáška Niederlova byla odflaskána — věc tenkrát velmi vzácná, tím spíše, že jeho předmět nebyl zkušebním. —

Ani v přednáškách, ani v psaném slově Niederle nemiloval strojenosti a umělkovanosti. Jeho sloh je prostý, věcný. Ale i těmi jednoduchými prostředky strhuje často čtenáře, protože každé slovo je podloženo velikou, často bolestnou prací a milujícím srdcem.

Nechme tedy nakonec promluvíti Niederla posledními slovy úvodu, když dopsal první svazek Slovanských starožitností. Je několika slovy pověděno vše: práce, odhodlání, láska i vážná obava, že svou práci nedokončí. Píše:

„Práce mám před sebou mnoho, snad pro celý život. Proto nevím, podaří-li se mi dílo celé dovésti ke konci, ale vůli mám dobrou a lásky k věci nechybí. Přistoupil jsem k práci této s nadšením a s upřímnou touhou, přispěti svými silami poctivě a platně k poznání minulosti národa, z něhož jsem vyšel a v jehož velkou budoucnost z celé duše věřím.“ —

Budme vděční, že velký sen šestnáctiletého studenta z 12. srpna r. 1881 se stal velikým skutkem.

Dr Jan Eisner :

Dílo prof. Lubora Niederla v archeologii, především slovanské.

Ve své vzpomínce, kterou věnuji svému velikému učiteli jako archeologu, chci podati jen zběžný pohled na jeho zásluhy o studium pravěku a rané doby dějinné a zvláště ukáži na povahu jeho badatelské práce.

Prof. Niederle získal jistě mnoho studií v Praze, v Mnichově a v Paříži, svými studijními cestami v cizině a svými živými styky s cizími vědci, především s badateli slovanskými, ale sám vnesl do studia prehistorie a protohistorie právě jako do studia ostatních oborů, o kterých pracoval, mnoho ze svého jasného ducha. Teprve jím se u nás počíná souvislá tradice v studiu pravěkých dějin, teprve on je zakladatelem řádné pracovní metody v naší archeologii. Pravíme-li to, nepodceňujeme význam J. E. Vocela ani jiných archeologů, kteří pracovali před ním i po něm. Avšak od Vocelovy smrti v r. 1871 uplynulo právě 20 let, když Niederle začal pěstovati prehistorii a protohistorii na universitě Karlově a povahou své práce působiti na své žáky, přátele i na jiné badatele a tak zakládati archeologickou školu. Přitom mu byl stálým spolupracovníkem Karel Buchtela, s kterým Niederla spojovalo po dobu delší než celé půlstoletí věrné přátelství. Oba se v mnohém různili, ale tím právě se vhodně doplňovali, oběma pak byl společný kritický duch. Pracovali spolu již na sklonku minulého století

a konečným výsledkem jejich intenzivní společné snahy byla „Rukověť české archaeologie“ (Praha 1910), veliká knížka, v které však každé slovo je dobře uváženo a která vznikla ze stálých porad obou badatelů. Obraz pravěkého vývoje našich zemí, který je tam stručně, ale plasticky podán, zůstává v podstatě nezměněn, ačkoli jej Niederlovi žáci stále zdokonalují. Nebylo však možno vyhnouti se tomu, aby t. zv. universitní archeologická škola, kterou reprezentovala úzká společná práce obou přátel, nevystoupila proti některým závěrům Pičovým a proti některým stránkám jeho metody. Ale Niederle i Piče spojoval živý zájem o slovanskou minulost a přítomnost a podivuhodná píle, ve všech třech vědeckých pak vidíme a ctíme velké zakladatele našeho novodobého studia pravěku. Také současní archeologové na Moravě, I. L. Červinka, K. J. Maška a J. Palliardi přispěli k vybudování základů naší novodobé práce v prehistorii a protohistorii, ale nesmíme zapomínati, že byli s Niederlem v stálém styku a že povaha jeho práce měla i na ně — jako vůbec na celou naši obec archeologickou — značný vliv.

Poctivá metoda Niederlova žije v jeho žácích, ačkoli si toho snad mnohý z nás není ani dobře vědom. Pečlivě sbíral z různých oborů vědních všechny prameny k poznání daného úkolu, rád podával přehledný rozbor všech výkladů, které už byly o věci vysloveny, a měl stálou snahu o samostatný soud o ní. Uvažoval vždy pečlivě o všech důvodech pro některý výklad, ale stejně poctivě hodnotil i důvody opačné a byl vždy hotov změnití svůj názor, byly-li proti němu vysloveny závažné námitky. Psal jasně a prostě, látku přehledně třídil a důvod k důvodu logicky řadil. Své spisy opatřoval četnými vlastními kresbami a plánky a cennými mapami,

které buď sám zpracoval neb aspoň navrhl a na kterých je mnohá podrobnost výsledkem velkého studia. Jeho archeologická terminologie je ryze česká a dobře uvážená, a bude jen na naši škodu, odchýlíme-li se od ní.

Nyní se mnoho uvažuje o tom, zda a pokud můžeme zeměpisně souvislou a svéráznou skupinu památek míti za archeologický projev svérázného národního celku, a proto snad nebude s místa, uvedeme-li, jaký byl Niederlov názor na tuto věc. Niederle považuje za doklad ethnické jednotky jen takovou skupinu památek, o jejíž odlišnosti od jiných památkových skupin není pochyby a která se tedy skutečně jeví jako samostatná archeologická kultura. Za takovou výslovně pokládá na příkl. kulturu lužickou. „Kdybychom ani v takových případech, kde řada momentů na to ukazuje, neodvážili se podobného závěru, nemohli bychom s předhistorickou archeologií téměř nikam.“ Ovšem Niederle žádá, aby archeolog, jakmile začne uvažovati o tom, kterému z dějin známému národu patří svérázná archeologická kultura, přihlédl pozorně k výsledkům, ke kterým se došlo v jiných oborech, a podřídil se bezpečným údajům čerpaným z historie a jazykozpytu. Rád viděl, když se archeologové snažili pracovati samostatně i v dějepise nebo v jiných vědách, pokud řeší stejné problémy, které jim přináší studium památek z lůna země získaných. A jako je přesvědčen, že v skutečné archeologické kultuře musíme viděti svéráznou jednotku národní, tak zase považuje za chybu, domnívá-li se někdo předem, že se národní jednotka musí v archeologickém materiálu jeviti jako jednotka kulturní. Přitom měl ovšem na mysli především Slované. Niederle radí k opatrnosti i při nálezech, které jsou jinak obecně uznávaným projevem ná-

rodní příslušnosti. V hradištní keramice se sice podle něho obráží slovanský vkus a svéráz, a nádoba je proto nejobyčejnějším měřítkem pro posouzení slovanské příslušnosti, ale na okrajích slovanských sídel není nemožno, že v hradištním hrnci vařila i Němka nebo Maďarka, a že typická slovanská záušnice esovitá zdobila kadeře a hlavu i žen a dívek německých a maďarských. A stejně kriticky jako o jednotlivých projevech slovanského bytu soudí o slovanské kultuře jako celku. Práví, že lze se značnou dávkou jistoty mluvit o slovanství nálezů z konce doby pohanské a z počátku doby křesťanské v zemích, kde nebylo jiného národa ani jeho zbytků. Okraj slovanského území není však tak jistý, zejména na slovanském východě, kde se slovanská kolonisace v 10. a 11. stol. mísila se starším domácím lidem finským, chazarským nebo alanským. Na slovanském pomezí musíme prý vždy přihlídnouti k celkovému rázu většího nálezů, na př. pohřebišť, abychom se dostali blíže k pravdě. Zeměpisné poměry prý převládaly nad kmenovou příbuzností. Příkladem toho je pánev karpatská, která v mladší době hradištní ukazuje jednu slovanskou kulturu (t. zv. belobrdskou), ačkoli tam se dělí kmenové větve české, chorvatské a bulharské. Zde prý zřejmě zeměpisný celek, jakým je kotlina středního Podunají, vytvářel i jednotný kulturní ráz.

Niederle mnoho přemýšlel o národní příslušnosti lužické kultury a vracel se znova a znova k této věci, uvažuje pozorně o důvodech pro její slovanskost, ale též — a to zdůrazňuji — o námitkách proti ní. Uznával, že někteří archeologové došli k poctivému přesvědčení o jejím slovanství, ale od osobního názoru odlišoval objektivní poznatek. Znal doklady, které byly uváděny pro kontinuitu lužické kultury až do doby hradištní, po-

važoval slovanství důležitých mohyl siedleminských na Poznaňsku z 3. a 4. stol. po Kr. za velmi pravděpodobné, poznal, že doba předmerovejská u nás měla spojení na severovýchod, předpokládal raný postup Slovanů z pravlasti v Zakarpatí na západ, považoval slovanství Lugiů a zvláště Strabonových Mugilonů za možné, ne-li pravděpodobné, ale přesto přese všechno mu jeho krajně kritický způsob myšlení a stálá konfrontace výsledků různých oborů vědních nedovolily, aby předstoupil před historickou veřejnost s výkladem, že lid lužický byl nesporně slovanský. Měl však jeho slavnířtu za problém vážný, o kterém musíme stále uvažovati. Mohu s radostí říci, že jeho vlivem naši archeologové řešili a řeší otázku národní příslušnosti lužické kultury přísně vědecky.

Niederle jako archeologa učinilo slavným už jeho „Lidstvo v době předhistorické se zvláštním zřetelem na země slovanské“ (Praha 1893). „Lidstvo“ četli nejen odborníci, ale hledal v něm poučení i široký okruh těch, kdo se zajímali o počátky našeho národa. I na Slovensku bylo „Lidstvo“ knihou dobře známou, slovenský vlastenec A. Kmeř je nadšeně nazývá velkým a ozdobným dílem. Bylo přeloženo do ruštiny a vyšlo i v polském výtahu. Není snad mimo Niederle jiného slovanského badatele, jehož spisy by byly tak hojně překládány do řečí západních, ale především do jazyků slovanských. V tom se plasticky jeví velikost jeho díla. Niederle měl i potom, kdy jeho nesmírnou pracovitostí zaujaly jiné úkoly, v stále patrnosti pravěké dějiny evropské v celém jejich rozsahu, jak toho dokladem jsou jeho četné recenze i staří z období a z kultur, které se přímo nedotýkají slovanského dávnověku. Ale k novému sepsání „Lidstva“, které při velkém rozmachu stu-

dia pravěkých dějin vždy více zastarávalo, mu nezbylo ani času ani zdraví. Ostatně knihu o pravěké Evropě se zvláštním zřetelem k počátkům Slovanů nenapsal už nikdo jiný.

Na velkolepém díle, které český národ vykonal pro kulturní, hospodářské a národní zvelebení Slováků a které jistě patří k nejkrásnějším činům našich novodobých dějin, má Niederle velký podíl, především svými spisy národopisnými, svým „Slovanským světem“ (Praha 1909) a svou „Národopisnou mapou Uh. Slováků“ (Praha 1903, 2. vyd. 1906). Ale nedoceněny zůstávají i jeho zásluhy o studium slovenského pravěku. Ačkoli měl málo pramenů, přece správně poznal, že část Slovenska byla v době bronzové a halštatské osídlena lidem lužickým, lidem na Slovensko příšlým, jehož památky se liší od toho, co nám zbylo po tehdejších domácím lidu v oblasti středního Dunaje a co Niederle nazval kulturou „středouherskou“. Kdyby se toto jméno bylo ujalo, pokročilo by, jak myslím, odlišení domácích kultur nad středním Dunajem od kultur pokolení, která tam odjinud přišla, mnohem rychleji, než se stalo. Niederle též první poznal, že se lužická kultura v Karpatské pánvi pomísila v území, které zatím nazýváme oblastí „pilinskou“, s domácí kulturou. Do světové odborné literatury se známost o lužické oblasti slovenské dostala až po první světové válce, ačkoli československá archeologie Niederlovou zásluhou o ní věděla už dávno předtím. Studium slovenských památek vedlo jej k srdečným stykům se slovenskými archeology A. Kmetěm a J. L. Holubym.

V budování slovenské archeologie vidí Niederle svého předchůdce v J. E. Vocelovi, za jehož velikou zásluhu považuje, že při archeologickém studiu objal, jak

o něm pěkně napsal, svým zrakem a svým pérem celé Slovanstvo. Sám zařadil už v „Lidstvu“ slovanské památky do archeologického vývoje Evropy, rozbíral je pak v „Životě starých Slovanů“ a program slovanské archeologie určil ve své výborné „Rukověti slovanské archeologie“ (Praha 1931). Niederle žádá, aby studovala především všechny kultury v území, kde jest podle historických a filologických pramenů hledána slovanská pravlast, a zkoumala, která z nich by mohla být slovanská. Dále má slovanská archeologie studovati památky, které jsou ve svém jádře už nesporným projevem slovanského lidu. Podle Niederlova vzoru bude se obíratí též archeologickým vývojem všech slovanských zemí. Niederle totiž podával ve svých „Slovanských starožitnostech“ přehledy archeologického výzkumu ve slovanských zemích, a je třeba litovati, že v nich nikdo nepokračoval, ačkoli při intenzitě archeologického výzkumu by nové a nové takové přehledy uvítal kde jaký badatel o slovanském dávnověku, nejen archeolog. Přehledných spisů o pravěku a rané době dějinné v slovanských zemích je i dnes ku podivu málo a Niederle musil sháněti materiál ke svým statím s velikou námahou.

Československá archeologie vykazuje v posledních letech pozoruhodné pokroky v studiu nejstarší bezpečně slovanské keramiky. Vedly k nim nejen nové nálezy, ale i významné práce srovnávací. Dnes víme nade vší pochybnost, že se slovanská kultura hradištní rozvíjí na půdě naší vlasti souvisle od r. 500 po Kr. Čteme-li však v Niederlových spisech místa, kde píše o počátcích slovanské keramiky, shledáme, že mimo něj nikdo nestudoval její nálezy v celém širém světě slovanském a že jeho názor o jejím vzniku je stále nejlepší ze všeho, co bylo o tom vysloveno. Nové objevy a nové studie

skvěle dokázaly správnost jeho výkladu, že prostý hrnec s nízkým hrdlem — t. zv. váza pražského typu — je starou domácí keramikou slovanskou, že v Podunají slovanský hrnčič poznal a převzal podobný a rovněž starobylý hrnec původu laténsko-římského, a že v oblasti západoslovanské jsou styky mezi slovanskou keramikou hradištní a mezi keramickými skupinami z doby římských provincií.

Nepřekonané jsou Niederlovy práce o slovanském šperku. Věnoval jim několik cenných článků a výbornou kapitulu v „Životě starých Slovanů“, která je vlastně samostatnou monografií o slovanských ozdobách těla i šatu a spolu krásným vzorem pro zpracování jednotlivostí slovanského bytu. Jeho kniha „Příspěvky k vývoji byzantských šperků ze IV.—X. století“ (Praha 1930) by svou hodnotou vzbudila jistě velkou pozornost cizích odborníků, kdyby byla napsána světovou řečí. Ještě v posledních měsících svého života mnoho přemýšlel o podnětném výkladě R. Jakimowicze, že je možno o špercích, nalézáných v oblasti především pomořanské a polanské, uvažovati jako o výtvorech domácího lidu. Podle Niederla se slovanská umělecká tvořivost probouzela někde raněji a jinde později, a prvním jejím významnějším dokladem je část náušnic, vývoj východoslovanských závěsných kruhů a na západě Slovanstva vývoj esovitých záušnic. Niederle pěkně ukázal, že slovanský šperk i při poměrné prostotě nepostrádal vkusu a jisté elegance, ať již se slovanská sídla stýkala s kteroukoli kulturní oblastí a přijímala od ní importy i podněty k vlastní tvorbě, a v této věci viděl archeologický doklad krásného rysu slovanské povahy.

Niederle byl nejen rozeným vychovatelem, ale též organisátorem, který i do organisace naší archeologické

práce vložil mnoho práce i nadějí. „Státní archeologický ústav“ byl založen jeho návrhem a podle jeho plánu, Niederle pak byl jeho prvním ředitelem. Organisoval též „Společnost československých prehistoriků“, chtěje k společné práci sdružit všechny archeology a přátele prehistorického studia v našem státě, neboť věděl, že jen jednotná organisace nás důstojně reprezentuje na venek a úspěšně řídí naši činnost uvnitř. Zmiňuji se o „Státním archeologickém ústavě“ a „Společnosti československých prehistoriků“, abych i s tohoto místa se poklonil jasné památce jejich zakladatele.

Niederle je právem nazýván pokračovatelem a dovršitelem díla Šafaříkova. Oba si vyvolili stejný úkol: podatí podle výsledků bádání nejnovější doby obraz o slovanském dávnověku. Oba si byli vědomi vznešenosti své práce, oba byli naplněni velkou vírou v dějinné poslání Slovanstva. Oba přes veškeru lásku k slovanskému národu psali o dávných Slovanech bez snahy zveličiti jejich dějinný význam, dovedli se však pádnými důvody ohraditi proti jejich snižování, úspěšně dokazující jejich starobýlost v Evropě a jejich rovnocennost s jinými evropskými národy. Šafaříkovy „Slovanské starožitnosti“ jsou napsány půvabnou řečí, a Niederlovy spisy patří i po jazykové stránce k našim nejpěknějším knihám dějepisným. Studium počátků Slovanstva a živý smysl pro slovanskou vzájemnost vedly i Šafaříka i Niederla k tomu, aby poznávali i současný stav Slovanů, rozsah jejich sídel a boj o jejich hranice i vnitřní rozpory slovanských národů. Tak vznikla t. zv. zlatá knížka Šafaříkova, „Slovanský národopis“ (Praha 1842) i neméně cenná a se vzácným klidem napsaná knížka Niederlova, „Slovanský svět“.

Niederlovi žáci mají nyní vzácnou příležitost, aby pokračovali v díle Šafaříkově i jeho. Nikdo z nich neobsáhne celé rozsáhlé pole vědeckého zájmu Niederlova, každý z nich pracuje jen na jeho úseku. Je proto třeba, aby se spojili k společnému dílu a ovoce své práce vydávali ve sborníku, který by byl jejich společným věstníkem slovanských starožitností a obsáhl přehledně výsledky studia dějepisného, jazykozpytného, archeologického, anthropologického, národopisného a sociologického o dávných Slovanech.

I bude krásným úkolem „Slovanského ústavu“ v Praze, v místě, kde žil a své dílo napsal Šafařík i jeho dovršitel Niederle, spojití naše slavisty k této společné práci o novém, třetím zpracování „Slovanských starožitností“.

Prof. Niederle byl muž ušlechtilý, velký učenec, duch jasný a krásný. Z pěti hřiven, jichž se mu dostalo, vytěžil pět hřiven nových. K studiu pravěku a rané doby dějinné položil základ hluboký, široký a pevný. Pokračující v jeho díle tím lépe splníme svůj úkol a tím více uctíme jeho památku, čím úžeji se přimkneme k duchu jeho práce.

SEMESTRÁLNÍ

Hist.-práv.

KNIHOVNA

oddělení

REV15

ÚK PrF MU Brno

3 1 2 9 S 0 1 5 1 8